

NANASERA

Italiako hizkuntza «txikiena»

ADRIATIKOA / Karlos ZURUTUZA

Jakin bagenekien erre-pideak izango zirela arazorik handiena. Bat-batean, Montemitrorra bidean, Napolitik ekialderantz irten eta bi ordura, autoaren eta mugikorraren GP-Sek hainbat aukera proposatu dituzte. Legar eta hauts artean beste kotxe bat agertu da. Norbaitek leihatila jaitsi du: Montemitrorra iritsi baino lehen-txeago desbideratuko da; herriraino sigi-saga doan erre-pidean utziko gaitu. Ados, eta *grazie mille!*

Italiako hegoaldean gaude: Apeninoetako tontor elurtuak

Adriatikoaren bi ertzak lotzen dituen pasarte historiko baten lekuko zuzena da, baina italiar gutxi dute bere berri. Egun, hiru herritan baino ez da hitz egiten, eta entzutea gero eta zailagoa da. Ahaleginak ahalegin, datozen hamarkadotan joango zaigu. Berarekin batera, ha-maika altxor eta sekretu.

ditugu mendebaldean, eta Adriatikoa bistan. Molise ize-neko eskualdean gaudela ere esan genezake.

«Molise? Ez dakit non dagoen». Entzun dugu. Baita Italian ere.

Hein batean, ulertzekoa da. Molise eskualde ttipia 1963ra

arte baino ez zen agertu mapetan. Hain da ezezaguna, non berarekiko ezjakintasuna txiste nazional bilakatu den, bai eta fenomeno kultural ere: liburuak, abestiak, bideoak, antzerki-bakarrizketak... Denek egin diote erreferentzia; tar-tean, Beppe Grillo komediagi-

Santa Luziako ermitara erromerian, Pazko-domekan.
Laura GIORGIETTA

leak edota Matteo Renzi lehen ministro ohiak. Facebook-eko orri ezagun batek (*Io non credo nell'esistenza del Molise* izenekoa) mitoa hauspotu du, «*Molise'n t'*» produktuak salduz: kamisetak, katiluak.... Badira bere existentziari buruz espekulatzen duten artikuluen sendoak ere. Sareetan *#ilmolise-nonesiste* etiketa bilatuz gero, Narniarekin alderatuta topatuko duzue, erraz.

Irudimenaren jolas bat ote da Molise? Ilusio hutsa?

Hala dirudi maiz. Montemitrorra iristean, esaterako, seinale elebidunek ematen digute ongi-etorria. Antza, erdigune historikoari *Stari grad* esaten zaio, eta *ljekarna* farmaziari. Dena den, Montemitro italiar herria da, peto-petoa: eguerdian ez dago arimarik bere kaleetan, ezin zaio inori deus ere galdetu arratsaldeko lau rak arte. Orduan, taberna eta janari-denda bat irekitzen dira. Udaletxearen eraikin berean daude biak. Bere fatxadatik, Kroaziako bandera bat zintzilik dago, Italiakoaren eta Europakoaren ondoan.

Azken bost mendeotan, Montemitron eta inguruko bi herritan kroazieraren aldaera zahar batez mintzo izan dira bertakoak. Edonola, baieztapen hori ez omen da oso zehatza. 32 urteko musikari eta hizkuntza-aren aktibista dugu Lorenzo Blascetta. Gogorarazi digunez, Kroazia ez zen existitzen bere arbasoak hona iritsi zirenean, ez eta Italia ere. Bere ama hizkuntza, alabaina, itsasoz haraindik ahots horren lekuko zuzena eta bizia da egun.

«*Na našo* deitzen diogu, hau da, 'gurea' edo 'gure erara'», azaldu digu Lorenzok. Musika-proiektu batek bere energia xurgatzen duela ere aitortu digu molisetarrak. Taldeak

Kroatarantata izena du. Ziurrenik, hitz-joko adimentsu horrek azaltzen du hobekien herri honen sentimendua: Kroazia batetik, italiar tarantela edo tarantata bestetik... Lorenzok dioenez, nanaserak (euskararen araua erabiliko dugu hemendik aurrera) Moliseko hiru herritan bizirik dago oraindik: Montemitron (*Mundimitar*, kroazieraz) haurrek oraindik hitz egiten dute, edo behintzat, ulertzen dute; Acquaviva Collecroven (*Kruc*) haien gurasoen adinekoek bakarrik; San Felicen (*Filic*), berriaz, aitona-amonek eramango dute hilobira.

ITALIAKO «BESTE» HIZKUNTZAK

Bost mende atzerantz jo behar da Italiako gutxiengo linguistiko txikiaren jatorria aurkitzeko. Otomandarrak nagusitzen ari ziren Balkanetan orduan, eta garaiezinak ziruditen. Aragoiko errege Fernando I.a Napoliko agintari gorena ere bazen. Bertan, izurriteak eta lurrikara izugarri batek (1456) sortutako triskantzak kezkatzen zuen Fernando, bai eta lurraldearen despopulazioak ere. Egoerari buelta emateko asmoz, Gjergi Skanderberg albaniarren buruzagiari ireki zizkion ateak; jarraian, Dalmaziatik ihes egiteko irrikan zeuden eslaviarrei. Ez dakiugu Barisictarrak noiz bihurtu ziren Barsiciano, Bartolino Bartulovictarrak, edo Blascetta Blascvictarrak, beste askoren artean. Baina jakin badakigu Moliseko tontorretik aldendutako hamabost herritan instalatu zirela. Abeltzainak eta nekazariak ziren denak. Inoiz lur idorra zen horretan, ardoa eta olioak ekoiztu dute egundaino.

Molisen ez ezik, Calabrian eta Sizilian ere bizirik dirau antzinako albaniar aldaerak ("ar-

beresa" deitzen diote). Eslaviar hiztunak direla eta, aipatu dugu Moliseko hiru herritan baino ez dela hitz egiten. Molisek italiar iruditerian tokirik ez duela ikusita, alferrikakoa da nanaserari buruz galdetzea. Nahikoa da La Feltrinelli liburu-denda kate horretako apaletan begiratzea: hizkuntzalari-tzakoa da sekzio txikiena beti.

«Italian ez dago beste hizkuntzarik, italiaren dialektoak bakarrik». Hori ere entzun dugu, maiz, eta liburu-denda batean baino gehiagotan. Ez da egia, italiaren «dialekto» gehienak ez dira italiaren «alabak», «ahizpak» baizik. Novecentoko hizkuntzalari handi Giovanni Battista Pellegrinik honela zioen: «Hainbat italiar aldaeraren arteko distantzia frantsesaren edo portugesearen artekoa bezain handia izan dai-

Montemitro da nanasera
hizkuntza gorde duen
munduko hiru herrietako
bat.
Karlos ZURUTUZA

teke». Hori gutxi ez eta, italiaraz gain, hamabi hizkuntza gehiago zenbatu ditugu: albaniera, alemana, greziera, sardiniera, esloveniera, francoproventzala, katalana, friulera, ladinoa, okzitaniera, frantsesa eta, jakina, nanasera. Ez da harritzekoa, beraz, Italia Europako hizkuntza-aniztasun handiena duen herrialdea izatea. Erromak, alabaina, 1999. urtera

arte ez zuen sinatu gutxiengo linguistikoen ituna, Italiako «beste» hizkuntzei babes bermatuko ziena, alegia.

Ordurako, Montemitroko beste gizaseme batek, Antonio Sammartinok, urte ugari zeramatzan ipuinak, abestiak eta poemak biltzen, bai eta nanaseraren lehen gramatika idazten. Sammartino Kroaziako ohorezko kontsul bilakatu zen 2004an. Herri sarre-rako bere etxean oraindik ere ikus daiteke hiru banderei (Italia, Kroazia eta Europar Batasuneko) eusten zien burdinazko euskarria. Espero legez, horrek guztiak berebiziko interesa piztu zuen Adriatikoaren beste aldean. Sammartinoren ahalegina izan zela eta, askok lehendabiziko aldiz izan zuten «antzinako kroaziar» haien berri.

Nanasera kroazieraren aldaera zahar bat dela esan liteke, baina definizioa ez da oso zehatza. Duela bost mende Molisera iritsitako dalmaziarrengan dago hizkuntzaren jatorria

Moliseko hiru herritan bizirik dago oraindik nanasera: Montemitron (Mundimitar, kroazieraz) batez ere, eta Acquaviva Collecroven (Kruc) eta San Felicen (Filic), zertxobait

Egia da, halaber, maitasuna bere bidean gurutzatu zela. Zagreben, hain justu.

«Antonio bere nanaserazko hiztegia osatzen ari zela ezagutu genuen elkar. Topografoa zen, eta lan handia bazuen ere, denbora ateratzen zuen hizkuntza ikertzeko», diosku Vesna Ljubic-ek. Sammartinoren alarguna da. Duela hiru urte erretiratu aurretik, Vesnak kroazierazko eskolak ematen zizkien Montemitroko haurrei. Egitasmoa bera joandakoan itzali zen, baina hizkuntza ekintzaile etsuak lanean dihardu, beti Adriatikoren bi ertzak lotzen dituzten proiektuetan. «Europar gutxiengo kroaziar-molisarra sustatzea» helburu duen fundazio bateko kide da. Besteak beste, kroaziar hizkuntza-ikastaroak, argitalpenak, erakusketak, kultura-jaialdiak eta nanaserazko poesia-lehiaketak egiten dituzte.

Zagrebarrak Montemitron paseatzeko gonbita luzatu digu. Harrizko kale estu eta bihurriak dira, aldapatsuak denak. Bigarren Mundu Gerran eroritako herriko gazteen ize-nak ikusi ditugu, marmolez grabatuta. Hainbat etxetako ateetan, berriki joan direnen eskelak itsatsi dituzte. Han-hemenka, harrizko etxeen itzale-tan, egurrezko bankuak dau-de. Italierazko eta nanaserazko poemez josi dituzte beren bas-

Duela hiru urte erretiratu aurretik, Vesna Ljubic-ek kroazierazko eskolak ematen zizkien Montemitroko haurrei. Egitasmoa bera joandakoan itzali zen, ordea

60 urte bete berri dituen Gabriel Pescaran bizi da, baina asteburuero bueltatzen da herrira. «Nanaseraz hitz egitea aire freskoa arnastearekin konparatzen dut beti», diosku

Seinale elebidun bat,
Montemitroko sarreran.
Karlos ZURUTUZA

tidoreak. «Etxe honetakoak urrea aurkitu zuen Australian eta ia jauregi bihurtu zuen be-rea», diosku Vesnak. Emigra-zioa izan da, hain zuzen, Italia hegoaldeko herritar askoren irtenbidea. «Erromarantz edo iparraldeko hiriburuetarantz jo dute askok. Montemitron etxea mantendu arren, gero eta nabarmenagoa da herria-ren eta, oro har, eskualdearen despopulazioa» damu du kroaziarrak.

Montemitroko kale altuene-tik, teilazko itsaso baten gai-nean, Adriatikoa ikusten da. «Berrehun kilometro besterik ez dira Kroaziaraino», dio Ves-nak, begiak beste ertzean ain-guratu ostean. Handik etorri zen duela hogeitau urte, eta nos-talgia agerikoa du. Esan liteke hizkuntza izan duela aterpe kroaziar honek. Urte erdi kos-tatu omen zitzaion nanasera arazorik gabe ulertzea, hiz-

kuntza Italia hegoaldeko ahots erromantzeekin nahastu baita mendeetan zehar. Adituek diote Kroaziako Adriatikoko uharteetan eta kostaldean hitz egiten denaren oso antzeko al-daera batetik datorrela. Nana-serak turkiar mailegurik ez duenez, otomandarrek Balka-netara iritsi baino lehenagoko garai batean koka daiteke.

Kalean behera goazela, ezin besteko geldialdia egin dugu *Nas Grad* («gure herria») *circulo ricreativo*-an. Karta partida eta ardo zurruten artean, ber-tan elkartzen dira herrian gel-ditu direnak eta «asteburueta-ko» molisetarrak. 60 urte bete berri dituen Gabriel Pescaran bizi da, baina asteburuero bueltatzen da herrira. «Nana-seraz hitz egitea aire freskoa arnastearekin konparatzen dut beti», diosku. Besteak bes-te, herrian bizi den Antonekin elkartzen da. «Kroaziarra» ez, «hizkuntza eslaviarra duen italiarra» dela berretsi digu az-ken horrek. Herrian kroaziar banderak paratzea «ergelkeria hutsa» dela errepikatu du. Da-goeneko jakin badakigu: iden-titatearen auzia uste baina ko-rapilatsuagoa da Italiako bailara hauetan.

Moliseko eslavieraz idatzita-ko olerki batzuk bidali dizkio-gu Marc Casals-i. Zagreben bizi den kazetari eta idazle katala-nak idazle kroaziar batzuen la-na gaztelaniara ere itzuli du. Esanahia harrapatzen diela diosku, hitzen erdiak ulertzen dituela, gutxi gorabehera. Aldi berean, hizkuntza izendatzeko *na našo* formula oso interes-garria iruditu zaio.

«Jugoslavia ohiko ‘serbo-kroaziera-kroatoserbiera’ izen ofiziala galdu egin zen, eta kaotikoa da oso oraingo egoe-ra. Jendeak dio ‘bosnieraz’, ‘kroazieraz’, ‘montenegroeraz’

eta 'serbieraz' hitz egiten due-
la, baina horrek ez du esan
nahi hizkuntza desberdinak
direla uste dutenik. Egoera
sinplifikatzeko eta arazoak
saihesteko modu bat *naš jezik*
(‘gure hizkuntza’) deitzea da
edo, besterik gabe, *naš* (‘gu-
rea’), Molisen bezala», azaldu
digu katalanak.

Balkandarrak, italiarrak...
Adriatikoaren seme-alabak di-
ra denak. Mussolinik «italiar
itsaso» bihurtzea zuen amets,
bere bi ertzak mendean har-
tuz. Ezinezkoa da, ordea, Euro-
pa germaniar, latindar eta bal-
kandartik edaten duen
magma-isuria baita. Claudio
Magris idazle italiarrak «mi-
krokosmos» bat zela zioen, eta
«miniaturazko planeta» deitu
ohi dio Robert Kaplan estatu-
batuarrak. Egia da Adriatiko-
aren tamainak ez duela irudika-
tzen, inondik ere, bere
benetako dimentsioa. Monte-
mitroko taberna bakarrean,
honako hau entzun dugu:
«Hanka bat ertz honetan dau-
kat, eta hango hartan bestea».
Fabiana Georgietta tabernaria-
ren hitzak dira.

OROITZAPENA GORDE

Montemitron ez bezala, San
Felicen ez dago kroaziar ban-
derarik, ez eta errotulazio ele-
bidunik ere. Era berean, erraz
egiaztatu dugu hizkuntza hel-
duenen artean baino ez da-
goela bizirik, eta nekez.
«Mahai horretan partidari ari
diren zortzi aitona-amona ho-
rietatik bakarrak hitz egiten
du», esan digute Bibaculus ta-
bernako barratik. Herriko er-
digune neuralgikoa den ho-
rretan, adinekoak dira
gehienak. Gazteak joan egiten
dira. Lana ez dago faltan ez
landa-eremuan, ez itsasoan,
baina ez dago beste zeregin
askorik. «Klima ona da eta

paisaia ederra, ezta? Ezin gara
kexatu», entzun dugu.

Hamabi kilometro besterik
ez dira Montemitro eta Acqua-
viva artean, baina 40 minutu
behar ditugu iristeko. GPSak
iradokitako bidea hesi batek
moztuta zegoela ikusi ondo-
ren, atzera jo eta zuloz jositako
errepide estu hartatik jo dugu.
«Molisera turistak erakarri?
Nork igaro nahi ditu oporrak
errepide hauetan?». Hori ere
entzun dugu. Tira, Acquavivan
gaude, azkenik. Nicola Neri
omen da herriko seme ospe-
tsuenetako bat. Medikua eta
idazlea izateaz gain, bere hiz-
kuntza nahiz Napoliko Errepu-
blikaren defendatzaile sutsua
izan zen Neri, 1799an exekutatu
zuten arte. Plazaren erdian iku-
si dugu, marmolezko plaka ba-
tean. «*Nemjote zabit nas lipi je-
ziki*» («Ez ahaztu gure
hizkuntza ederra») irakurri du-
gu horretan, italierazko itzulpe-
naren alboan.

Mezuak kontzientziak astin-
tzen jarraitzen du, batez ere Os-
car Vetterena. 38 urteko udal
langilea nanaseraren hiztun
gazteenetako bat ere bada Ac-
quavivan. Autobus geltoki albo-
ko terraza batean genuen hi-
tzordua, baina ordu laurdeneko
atzerapenaz bertaratu da. Erlo-
juaren kontra ari da lanean
proiektu bat epe barruan entre-
gatzeko: artista kroaziarrak
gonbidatu nahi ditu Acquaviva-
ra, bertan sortu dezaten. Artea
sustatu baino gehiago, galtzen
ari den harremana berreskura-
tu nahi du Oscarrek. Gogoan du
oraindik irakasle kroaziarrak
hona etortzen zireneko garaia.
«Urtebete ematen zuten, baina
egun inork ez du etorri nahi»,
damu du gazteak.

Bada, ez al luke kroaziar es-
tandarraren irakaskuntzak na-
naseraren berezitasuna urratu-
ko? Dagoeneko bost mende

eman ditu kapsula latindar ba-
tean, galaxia eslaviarretik des-
konektatuta. Oscarrek aitortu
digu ez dela konponbide ideala,
baina kultur oinarri bat eskaini
ziola berari umetan. Ez da
nahikoa izan.

«Duela ez hainbeste, herriko
norbaitekin ezkontzen ziren
kanpotarrek nanasera ikasten
zuten, baina gaur ez da horrela.
20 eta 40 urte bitarteko herriko
jendeak ulertzen du, baina ez
du hitz egiten. 20 urtetik behe-
rakoentzat, aldiz, beste garai
bateko oihartzuna da, ia ia»,
azaldu du. Molise osoan 600
bat hiztun baino ez direla azpi-
marratu du.

Nanaseraren biziraupena
kinka larrian ikusten al du Os-
carrek? Jakina, baina errealista
da, bai eta zintzoa ere. Ez du

Hamabi kilometro besterik ez dira Montemitro eta Acquaviva artean, baina 40 minutu behar izan ditugu iristeko zuloz jositako errepide estu batean

«Oso gutxi gara, eta are gutxiago
hizkuntzarekiko interesa dugu-
nok. Jende gehienari berdina
zaio», bota digu, zintzo eta
errealista, Oscar udal langileak

errudunik bilatzen kanpoan, ez
Erroman ez beste inon. «Oso
gutxi gara, eta are gutxiago hiz-
kuntzarekiko interesa dugu-
nok. Jende gehienari berdina
zaio», bota digu. Hizkuntza bi-
zirik mantentzea baino gehia-
go, bere oroitzapena gordetzea
da erronka nagusia egun. Hori
ere bere ahotik entzun dugu.

Arratsaldeko zazpiak,
Montemitroko «Nas
Grad» zentroan.
Karlos ZURUTUZA

